

Nuo Varvaros Goročovos iki Barbaros Didžiokienės

Barboros Didžiokienės (1896–1976) gyvenimo aprašymas, saugomas Kaune, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, Barbaros ir Vlado Didžiokų archyve, yra unikalus, dar nepakankamai nagrinėtas dailėtyros šaltinis. Jis parašytas nesirūpinant skyrių išdėstymu, proporcijomis, leksika, skyryba ir kitomis privalomybėmis. Tai ne rašytojos, o *moters* ir *dailininkės* tekstas. Jis sudarytas iš dviejų itin kontrastingų dalių: valiūkės peterburgietės Varrios (Varvaros Goročovos) nerūpestingos mergystės ir Barbaros Didžiokienės skausmingos moterystės/motinystės tarpukario Lietuvoje. Gyvenimiška 80-ties metų jos kelionė iš tiesų įspūdinga: iš rusų kultūros *Sidabrinio amžiaus* (simbolizmo, moderno) į sovietinio laikotarpio metų kemsyną su tarpine stotele anuomet nepriklausomoje Lietuvoje.

B. Didžiokienė savo tekstą pavadino „Mažosios dailininkės gyvenimu“. Tas „mažumas“ gali būti aiškintinas įvairiopai: kaip dailininkė, ji šalia savo vyro, mokytojo Vlado Didžioko – vyriškio iš stuomens ir iš liemens, fiziškai jautėsi trapi, nedidukė. Mokinės „statusas“ ją lydėjo ir šeimoje: savo vyrą beveik visada vadino pavarde – „Didžioku“ arba „dailininku Didžioku“. Būta ir tikros pagarbos jam kaip menininkui, ir šaltokos distancijos dėl nuoskaudų, asmeninio pažeminimo. Vyras norėjo, kad ji būtų tik jo pameistrė, ir nepalaikė meninėje kūryboje (neduodavo popieriaus ir dažų, neleisdavo tapyti modelių). Jaunutė Varia, ištekėjusi už V. Didžioko ir atvykusi į Lietuvą, persikrikštijo, ant smulkių pečių vilko visą buities rūpesčių našta, buvo pareiginga žmona ir atsidavusi motina, kalbėjo lietuviškai, laikėsi lietuviškų papročių, tapė lietuviškos tematikos paveikslus, už kurių slavišką pamušalą kartais gaudavo pylos nuo kritikų. Taigi, Barbaros egotekste įmanomos kelios svarbios tyrimų trajektorijos: *moters*-dailininkės meninės ambicijos ir savirealizacijos priemonės; dramatiška dviejų dailininkų „po vienu stogu“ istorija; kitatautės jausena tarpukario ir pokario Kaune bei Lietuvos meniniame gyvenime ir kt.

Miriam Schapiro moterų dailei vietoj *koliažo* – „aukštojo“ modernizmo dailės termino – pritaikė sąvoką *femme*. Moterys nuo seniausių laikų tai-

sydavo, lopydavo, siuvinėdavo, ardydavo ir vėl pridurdavo ilgindamos arba trumpindamos drabužius, įterpdamos nertus (vašeliu) ar megztus (virbalais) lopus. Tam, kad namiškių ir savi rūbeliai taptų „nauji“, atitiktų norimą dydį, labiau derėtų išėigai. M. Schapiro paėmė moterišką amato dirbinį (feministiniu požiūriu susaistytą su autentiškesne tradicija) ir sąmoningai perkėlė jį į meno kontekstą. Taigi, B. Didžiokienės tekstas parašytas *femme* stilstika: medaus mėnesio pradžia pavaizduota su tokiu humoro jausmu, taip tragikomiškai kontrastuoja su sentimentalių, į elfus panašių personažų charakteristikomis, sugedusio telefono gandas, kurie pasakojime neretai ima viršų prieš tikras vertybes, o aistringa kovotoja už teisybę kartais stengiasi tik tiek, kad neprasilenktų su gero tono taisyklėmis. Dekadanso idealai lopomi su jaunatviškais revoliuciniais proveržiais, o nenuslūgstantis dėmesys valgiaraščiu ir garderobui gerokai užgožia ne tik įsimylėjimų obertonus, bet ir meninius siekius. Kartais atrodo neaišku, ko iš tikrųjų siekė Barbora... Bet kad jai buvo lemta išgerti karčių išgyvenimų taurę iki dugno – patirti smurtą, gyventi nepritekliaje, badauti, atkakliai siekti išsvajotos meninės kūrybos, netekti visų artimųjų ir senatvėje nugrimzti į vienatvės bedugnę – akivaizdu.

Varvaros vaikystė, jaunystė bėgo Sankt Peterburge – didžiausiame XX a. pradžios Rusijos mieste ir sostinėje. Per palyginti neilgą laikotarpį miestas įgavo šiuolaikinį pavidalą, kultūra suklestėjo: buvo leidžiama per 40 laikraščių ir 140 žurnalų, atsidarė daugiau kaip 30 naujų meno muziejų, veikė daugiau nei 27 teatrai. *Sidabrinio amžiaus* kultūrinį pakilimą greitai išblausino atšiaurūs visuomeninio politinio gyvenimo šuorai: 1917 metų vasario revoliucija bei Spalio perversmas. Į visa tai įsiterpė Pirmojo pasaulinio karo nepritekliai ir žiauri akistata su Pilietinio karo išgyvenimais. Nerūpestingą jaunystę ir smagų laiko leidimą su draugais greitai pakeitė darbas telegrafe, kur reikėjo sau bei mamai uždirbti kasdienės duonos kąsnį ir pasitaupyti pinigų dailės studijoms. Varvarai teko dirbti tomis valandomis, kai bolševikai užėmė Petrogrado pašta bei telegrafą, ir tada ji jau suvokė, kas vyksta Rusijoje. Noras būti dailininke, mokymasis keliose privačiose mokyklose nesuteikė jos kūriniam vieningos meninės sistemos, bet pasmaguriauti įvairiomis dėstymo metodikomis pasisekė.

Visi katastrofiškai grėsmingų metų potyriai negalėjo įveikti V. Gorochovos žvalaus gyvybingumo – jos nepaprastai smalsios natūros, jaunatviško oru-

mo (išvaizda, net kuklia gyvensena patenkintos merginos). Ko nepadarė revoliucijos, karas, tą įveikė šeimyniniai nesklandumai. Pradžioje – šiurkštus, patriarchališkai nusiteikęs V. Didžioko, impulsyvumas, egoistiškas vyriškų įgeidžių priešpriešinimas šeimyniniams poreikiams: „O kas čia, šiuose namuose, šeiminkas?“

B. Didžiokienė savo tekstą, regis, ne vieną ir ne du kartus perrašė. Netekusi visų artimųjų, neskubėdama pasakojo savo gyvenimo istoriją gimtąja kalba – turėjo marias laiko, nes visa, kas svarbu, liko užnugaryje. Atsigrižinėjo, žvalgėsi nuo dabarties (kuri, tiesą sakant, jos visai nedomino ir nieko gero negalėjo dovanoti) smaigalio. Rašė išplukdydama praeities (buvusios šeimos emocinės pilnatvės, gerovės), kuri, žinoma, anuomet tokia neatrodė, vaizdinius. Šioje knygoje rašoma apie Barboros jaunystę – su mergystės svajonėmis, čiuožyklomis, įraudusiais įkaitusiais žandais ir laukinio žvėrelio apetitu.

Skaitytojams linkiu atrasti Barboros Didžiokienės „Mažosios dailininkės atsiminimus“ ir tikiu, kad antroji, netgi didesnės apimties knyga, dar pasirodys.

Kad šis leidinys išvydo dienos šviesą, reikia dėkoti Vilniaus universiteto Lyčių studijų centro vadovei prof. Daliai Leinartei ir administratori Laimai Statulevičienei, nes jos rūpestingai globojo šį projektą. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktoriui Osvaldui Daugeliui bei Muziejinės Fototekos ir dokumentacijos skyriaus geranoriškoms darbuotojoms Laimutei Baltakojai, Aistei Narutytei, Indrei Adomavičiūtei-Grigonienei ir vadovei Vaidai Sirvydaitei-Rakutienei labai ačiū už galimybę reprodukuoti vaizdinius bei rašytinius jų rinkinių šaltinius. Už nuoširdžią pagalbą dėkoju Lietuvos dailės muziejaus direktoriui Romualdai Budriui, už kolegiską supratimą – Lietuvos muziejų informacijos, skaitmeninimo ir LIMIS Centro vedėjai Danutei Mukienei ir Skirmantei Kvietkauskienei. Už leidimą reprodukuoti turimų rinkinių vertybes ačiū tariau Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus kolektyvui su Regina Lopiene priešakyje.

Jaunai, bet labiausiai nusipelnusiai Barboros Didžiokienės palikimo tyrinėtojai, dailėtyrininkei Justinai Augustytei – ketverius metus pasišventusiai dailininkės kūrybos studijoms – didžiulė padėka ir kolegiskas susižavėjimas bei pritarimas.

Širdingai dėkoju Kauno spaustuvės „Morkūnas ir Ko“ tolerantiškam kolektyvui, Tautvydui Majauskui ir ypač Vidmantui Zavadskiui, kuris, be kita ko,

kaip atidus skaitytojas pateikė itin vertingų pasiūlymų. Ačiū pirmajai viso ilgo rankraščio skaitytojai Galinai Novopolskajai, kuri ne tik rūpestingai surinko rusų kalbos tekstą, bet ir empatiškai įsijautė į Barbaros gyvenimą duodama taiklių pastabų; už kruopštų kūrybišką darbą – vertėjai Irenai Miškinienei, dailininkei Ingai Zamulskienei, bibliografei Rasai Pukėnienei.

Pagarbi padėka skiriama B. Didžiokienės kraštiečiams: Kaišiadorių rajono merui Romualdui Urmilevičiui ir jo pavaduotojui Romualdui Kubiakui; „Kaišiadorių aidų“ vyr. redaktoriui Jonui Laurinavičiui, kuris davė sudarytojai vertingų patarimų ir niekada nepamiršo savo apsilankymų pas dailininkę Dovainonyse, rūpinosi liūdnu sodybos likimu; dailininkės kaimeinei Dovainonių mokytojai Ona Janulevičienei, skaidrinusiai paskutines Barbaros dienas, ir jos dukterėčiai Aušrai Vyšniauskienei, regis, paskutiniam dailininkės B. Didžiokienės portreto modeliui.

Jaučiu dėkingumą visiems, kurie patikėjo B. Didžiokienės žodžio, gyvenimiškos istorijos įtaiga bei autentiškumu ir kurių geranoriškumo dėka pasirodė ši knyga.